

**Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Bernadety Fryszak pt. *Ojciec Hieronim Warachim OFMConv (1916-2011) i Jego
dzieło*, Rzeszów 2020, ss. 378, mps), napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab.
Stanisława Nabywańca na Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu
Rzeszowskiego**

Tak sformułowany temat opracowała **mgr Bernadeta Fryszak** pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Stanisława Nabywańca i promotora pomocniczego ks. dra Łukasza Hendzla na Kolegium Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Rzeszowskiego.

1. Motywy wyboru problematyki badawczej

Spuścizna kulturowa i duchowa była w Polsce jeszcze do niedawna „programowo” zapomniana, przemilczana, a nawet zwalczana i niszczone. W latach 1945-1989 pamięć o przeszłości, była celowo eliminowana i grzebana w niepamięci narodowej, a obecnie odkrywa swoje bogactwa. Jest to dopiero początek drogi przywracania narodowi i kulturze polskiej osób i dziedzictwa kulturowego. Jest oczywiste, że w pierwszej kolejności odkrywane są wielkie postaci i wielkie dzieła. W gorszej sytuacji pozostają osoby i pozostawione przez nie dziedzictwo kulturowe, którego wartość wydaje się mniej „ważna”, „drobna”, „pospolita”. Nie rzadko bywa tak, że we „wszechwiedzącej” Wikipedii nie można znaleźć nawet jednego zdania na temat określonych osób, zwłaszcza duchownych, które zmagaly się z przeciwnościami „ludowej” rzeczywistości PRL-u. Podnosiły z ruin kościoły, poddawały restauracji wiekowe polichromie, ołtarze, obrazy; niosły społeczeństwu kulturę i oświatę, promowały prawdziwy patriotyzm, formowały nowego człowieka według miary Ewangelii.

2. Cel pracy

Autorka recenzowanej rozprawy postawiła przed sobą cel: ukazanie życia i działalności kapucyńskiego zakonika, który zajmował ważne stanowiska i urzędy w prowincji zakonnej w Polsce. Był także prowincjałem. Uważano go za wybitnego, patriotę, wychowawcę, pisarza, jest bowiem autorem wielu książek poświęconych historii kapucynów w Polsce. Był również propagatorem kultu sługi Bożego o. Serafina Kaszuby. Doktorantka wskazuje na dokonania o. Hieronima Warachima w okresie międzywojennym, w czasie wojny oraz w latach powojennych. Badaniami objęto również ostatni etap jego życia i działalności. Dał się poznać jako pełen poświęcenia i cierpliwości duszpasterz oraz energiczny gospodarz. Dużą część jego aktywności stanowiła praca charytatywna. Wspomagał osoby i dzieła; była to pomoc systematyczna i wieloletnia. Na każdym etapie swego życia o. Hieronim pozostawił trwały ślad swojej działalności i to nie tylko dla użytku zakonnego czy kościelnego na dziś, ale także przyszłych pokoleń.

3. Konstrukcja rozprawy

Rozprawa doktorska posiada układ rzeczowo-chronologiczny i składa się z: wykazu skrótów, bibliografii, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i aneksu. Zakres podjętych badań został przedstawiony w planie pracy.

Pierwszy rozdział pt. *Środowisko rodzinne, dzieciństwo i młodość 1916-1939* poświęcony jest życiu i aktywności Karola (imię chrzestne) w okresie międzywojnia oraz podczas II wojny światowej. Ukazuje tło życia rodzinnego, a także środowisko inteligencji lwowskiej. Przedstawiono w nim lata Karola w Szkole Powszechnej w Hołosku Małym, następnie w V Państwowym Gimnazjum im. Stanisława Żółkiewskiego we Lwowie oraz Studium Filozoficzno-Teologicznym w Krakowie. W dalszej części rozdziału zaprezentowano działalność duszpasterską kapucyńskich klasztorów: we Lwowie, w Krakowie, w Warszawie, w Sędziszowie, a także dzieje kapucynów na Śląsku.

W drugim rozdziale nazwanym *We wspólnocie Braci Mniejszych Kapucynów* liczącym 23 strony opisuje posługę o. Hieronima w klasztorze sędziszowskim i w innych klasztorach w Polsce i poza jej granicami.

Twórca i orator to rozdział trzeci (liczący 78 stron) w którym ukazana została twórczość kaznodziejska, kronikarska, redakcyjna i pisarska o. Hieronima.

Bene de Patria Meritus (liczący 83 strony) to czwarty rozdział. Treść rozdziału obejmuje działalność o. Hieronima jako kapelana AK we Lwowie, propagatora pamięci żołnierzy niezłomnych, krzewiciela myśli św. o. Pio i św. Jana Pawła II. W swojej twórczości, której podjął się już w czasach wolnej Polski, daje niejednokrotnie przykłady swego przywiązania do Ojczyzny, wyrażając troskę o jej współczesne *essere hic et nunc*, kreśląc słowa aprobaty wobec nowych możliwości i dezaprobaty względem ideologii materialistyczno-liberalnej niszczącej wartości chrześcijańskie i narodowe, zapierającej się polskiej historii i tradycji oraz polskiego dziedzictwa kulturowego tak mocno naznaczonego chrześcijaństwem.

4. Ocena rozprawy

Recenzowaną rozprawę zaliczyć można do prac badawczych, których celem jest utrwalenie życia i działalności znaczących osób, które przyczyniły się w znacznym stopniu do funkcjonowania i rozwoju Kościoła. Pod względem merytorycznym prezentowaną pracę należy ocenić pozytywnie. Struktura rozprawy nie budzi zastrzeżeń, jednak ujęcie problematyki jest bardziej opisowe niż problemowe. Brak jest równowagi w ilości stron w poszczególnych rozdziałach. Praca w sposób sugestywny i przejrzysty oddaje prawdę i atmosferę lat, na które przypada działalność o. Hieronima Warachima. Autorka miała do dyspozycji szereg źródeł rękopiśmiennych, drukowanych, homilii, kazań, przemówień, listów pozostawionych w maszynopisie oraz innych wystąpień okolicznościowych o. Hieronima. Na uwagę zasługują prywatne zbiory Doktorantki, która z nich skorzystała.

Baza źródłowa obejmuje dziewięć archiwów państwowych i jedenaście kościelnych. Oto niektóre z nich: Archiwum Główne Akt Dawnych we Lwowie; Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, Archiwum Klasztoru oo. Kapucynów w Sędziszowie Małopolskim, Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów w Krakowie, Instytut Pamięci Narodowej. Bardzo pomocne były źródła drukowane, a ich uzupełnieniem jest literatura przedmiotu oraz netografia, których wykaz znajduje się na stronach 7-29.

Wstęp zawiera tylko niektóre elementy które powinny się w nim znaleźć. Uzasadnieniem zaś ram chronologicznych rozprawy może być sam tytuł. Brak przedstawienia problemu badawczego np. w formie pytań, brak jest opisu stanu badań nad podjętym tematem. Bardzo skromnie został scharakteryzowany korpus źródeł i metod badawczych.

Treść rozdziału pierwszego wykracza poza tytuł tegoż rozdziału i przekracza ramy tematyczne i chronologiczne tematu pracy (s. 34-121). Jest wiele wątków, które rozbijają spójność tekstu. Np. Duszpasterska działalność kapucynów i zyciorysy katechetów Karola. Powinien być albo w przypisie lub w aneksie. Podobnie opis całej historii gimnazjum s. 56-80. Na stronach 80-86 przedstawiona jest historia klasztoru od początku – brak jednak ważnej treści, którą sugeruje podtytuł *Formacja*. Przy opisie nowicjatu znajdujemy opowieści o kilku

zakonnikach „wzorowych”; mało jest natomiast o samym br. Hieronimie, programie nowicjackim i jego zajęciach. Nie ma potrzeby w tej pracy opisywać dzieje kapucynów od początku ich przybycia do Polski. Rozdział jest znacznie dłuższy od pozostałych, niepotrzebnie rozbudowany. Powinien on zostać podzielony na dwa rozdziały gdyż pomieszana została materia – środowisko rodzinne to jeden temat, a działalność duszpasterska kapucynów we Lwowie to drugi temat.

W rozdziale drugim zauważyć można pewną nieadekwatność sformułowań. Punkt pierwszy *Klasztor sędziszowski początkiem drogi do kapłaństwa* (s.122-130). Tekst mówi o jego pracy kapłańskiej w Sędziszowie, natomiast początek drogi do kapłaństwa to był nowicjat i seminarium i święcenia kapłańskie opisane na stronach 80-121.

Autorka pomieszała niektóre źródła drukowane z opracowaniami. Opis struktury pracy jest wystarczający. Wiadomo, że przedstawienie całości życia i twórczości w jednej pracy jest niemożliwe. Prezentowana rozprawa ujmuje tylko pewien zakres życia i działalności o. Hieronima.

Doktorantka cytuje duże partie źródeł, przez które ukazuje różne aspekty życia o. Hieronima. Nie ustrzegła się gloryfikacji swojego *bohatera*, a także pewnej egzaltacji. Można mówić nawet o braku dystansu emocjonalnego Autorki do bohatera biografii co obniża obiektywizm w formułowaniu sądów, ocen, umiejętności redukcji kwestii mało istotnych bądź całkowicie błahych, a eksponowanie wątków pierwszorzędnych. Trudno jest zgodzić się z tezą, którą postawiła doktorantka, że o. Hieronim *był najwybitniejszy*, mam wątpliwość czy zakonnik, kapucyn sam by nie zaprotestował takiej tezie. Autorka przytacza bardzo wiele szczegółów, niekiedy odchodzi od tematu zasadniczego, a to wprowadza pewien chaos, robi wrażenie, że nie do końca panuje nad tekstem. O tym świadczą zbyt częste i długie opisy pewnych miejsc, wydarzeń, osób, z którymi o. Hieronim co prawda miał kontakt, ale szczegółowe opisywanie tego w pracy jest zbyteczne i nie na temat.

5. Uwagi natury merytorycznej

Uwagi, które przedstawiam są do uwzględnienia i poprawy bądź do dyskusji.

- Co zyskuje historia Kościoła dzięki tej pracy?
- Omawiane we wstępie książki i opracowania powinny być umieszczone w przypisach.
- Metody badawcze słabo są opisane we wstępie.
- Nie jest prawdą, że po śmierci św. Franciszka zakon się podzielił. Podział zakonu był procesem, który nastąpił w 1517 roku. Natomiast Zakon Braci Mniejszych Kapucynów, wyodrębniony został ze wspólnoty zakonnej stworzonej przez św. Franciszka z Asyżu. Zakon ów oddzielił się od dwóch pozostałych zakonów w 1528 roku, po podziale Zakonu Braci Mniejszych na Braci Mniejszych Obserwantów i Braci Mniejszych Konwentualnych. W 1619 roku został zatwierdzony przez papieża Pawła V z oddzielnym generałem zakonu, w Polsce kapucyni są od 1681 roku.
- Siostry Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny zwane niepokalanki (s. 51). Marianki to inne zgromadzenie; pełna nazwa brzmi Franciszkanki Rodziny Maryi.
- Praca w znacznej mierze jest panegirkiem; doktorantka unika trudnych tematów, mało jest osobistych wniosków. Fascynacja osobą nie powinna powstrzymywać doktorantki od krytycznych i obiektywnych prób oceny postaci o. Hieronima.
- Bardzo liczne i długie cytaty z homilii o. Hieronima, dokumentów urzędowych i wypowiedzi zgromadzone w jednej pracy mogą stanowić cenne źródło dokumentacji, ale nie są pożądane w tego typu opracowaniach, w których spodziewamy się inwencji i wniosków Autorki.
- W czwartym rozdziale - nie wiadomo dlaczego tytuł jest w języku łacińskim.

Zakończenie nie powinno być streszczeniem pracy, ale zawierać wnioski i całościowe podsumowanie oraz postulaty badawcze związane z życiem, zdarzają się powtórzenia ze wstępu.

➤ Aneks zajmujący 41 stron (337-378) zawiera teksty i fotografie; powinien być podzielony tematycznie na kilka lub kilkanaście oddzielnych aneksów.

➤ Doktorantka nie skorzystała także z archiwum Sekretariatu Episkopatu Polski ani z innych jeszcze archiwów dostępnych, które by ubogaciły warsztat naukowy i poszerzyły bazę źródłową rozprawy. Brak jest ważnych opracowań dotyczących sytuacji Kościoła w Polsce Ludowej. Np. *Tajne dokumenty. Państwo- Kościół 1960-1980*, Londyn 1996; *Tajne dokumenty. Państwo- Kościół 1980-1989*, Londyn- Warszawa 1993; P. Raina, *Kościół w Polsce. Dokumenty 1945-1959; t. II 1960-1974; t. III 1975-1989*.

➤ Czy Autorka nie nadużywa kwantyfikatora dużego (określenie w logice) w ocenie i możliwościach opisywanych osób i wydarzeń ?

➤ W pracy brakuje relacji osób żyjących. Porównywanie poszczególnych relacji oraz konfrontacja ich z innymi źródłami pozwoliłaby na dotarcie do konkretnych faktów i zdarzeń oraz na poszerzenie kontekstu opisywanych wydarzeń i uwiarygodnienie obiektywności rozprawy.

6. Uwagi natury formalnej

➤ Ze względu na fakt, że recenzent nie powinien pełnić roli korektora, dlatego sygnalizuję tylko niektóre problemy gramatyczno – stylistyczne. Trzeba powiedzieć, że w pracy jest duża ilość błędów gramatycznych i stylistycznych. Zbyt duża ilość skrótów, niektóre

➤ W pracy znajduje się także wiele niefortunnnych sformułowań, np. Franciszkanie Konwentualni - nie ma takiej nazwy. Albo Bracia Mniejsi Konwentualni, albo tradycyjna nazwa Franciszkanie. W tekście rozprawy znajdują się powtórzenia partii materiału, niepotrzebne opisy wielu osób i instytucji mających niewiele wspólnego z zasadniczym tematem.

Konkluzja

Recenzowana praca doktorska – pomimo wykazanych mankamentów – zasługuje na pozytywną ocenę. Podejmuje bowiem temat całkowicie nowy, dotąd nieopracowany, z wykorzystaniem w dużej mierze materiału archiwalnego, i literatury drukowanej. Autorka wykonała mozolną pracę rekonstruując w miarę wszechstronnie różnorodne dziedziny życia o. Hieronima. Nie zawsze umiała zdobyć się na rzetelny krytycyzm, choć sporadycznie formułowała sądy wartościujące. Wyraźną „piętą Achilleśa” Autorki jest warsztat metodologiczny. Ale na mocne podkreślenie zasługuje przejrzysty, jasny i sugestywny styl wypowiedzi. Doktorantka włożyła wiele pracy by ukazać sylwetkę o. Hieronima. Zgromadzone w recenzowanej rozprawie materiały źródłowe, sposób ich wykorzystania, sposób argumentowania, wyciągania wniosków ukazują opanowany warsztat naukowy. Zakładam, że recenzje i cały proces przewodu doktorskiego uzupełnią zauważone braki warsztatowe. Rozprawa przed opublikowaniem jej drukiem musi być poprawiona i uzupełniona. Tak rozumując wnoszę o jej uznanie i dopuszczenie pani mgr Bernadety Frysztak do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków 20.07.2020 r.

O. Zdzisław Gopola